

Duodji i grunnskolen

Duodji vuodđoskuvllas
Duodje vuodoskåvlån
Duedtie maadtskuvlesne

NASJONALT SENTER
FOR KUNST OG KULTUR
I OPPLÆRINGEN

RiddoDuottarMuseat

Veiledningshefte med praktiske eksempler på duodji i kunst og håndverk, norsk læreplan: 1.-7.trinn

Bagadallangihpa mas leat duoji praktihkalaš ovdamearkkat, dáidaga ja duoji dárogiel oahppoplána: 1.-7. ceahkki

Bagádallamgirjásj praktihkalasj buojkulvisáj duodjáj fágan dájdda ja giehtaduodje, dáro oahppopládna: 1.-7. jahkedásse

Bihkedimmiegærja vuesiehtimmiejgumie duedtjiste faagesne Kunst og håndverk, daaroen learoesoekjesje: 1.-7. daltesasse

INNHold Sisdoallu / Sisadno / Sisvege

FORORD Ovdasánit / Ávddábágo / Ávtebaakoe	3
INNLEDNING Álggahus / Álgadibme / Aalkoe	4
MÅL OG VURDERING Mihttomearit ja árvvoštallan / Ulmme ja árvustallam / Ulmieh jih vuarjasjimmie	5
SPINNE TRÅD Botnit árppu / Hárpojt gærddot / Soenh butnedh	7
TVINNE SISTISNOR Botnjat sistebátti / Sasnev gærddot / Pruvnielidih ..	8
FINGERBØL Suorbmagoahti / Suormmagoahte / Soermegåetie.....	10
NØKKELRING Gihppu / Tjávda rikkas / Tjoevtenje-reagka	12
Dekor med riebansilba/kråkesølv	13
SYVESKE Goarrunveasku / Giessam / Gåarome-voesse.....	16
NÁLHUS Nallogoahti / Nállogoahte / Naaloe-gåetie	18
PULAARTUT - "DEN SOM GÅR PÅ BESØK" Galledeaddji / Sån gut guossit / Dihte mij guessine vaadtsa	20
MØNSTERDELER Minsttarasit / Skávve / Væjjoen biekkieh	22
AKTUELLE RESSURSER OG LITTERATUR	23
Faageamhtesh jih eadtjaldimmie / Fágaávndasat ja movttiidahttin / Fáhkaássje ja árvusmahttem	

Veiledningshefte duodji/duodje/duedtie i grunnskolen er utviklet av:
Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og RiddoDuottarMuseat, 2016

Prosjektgruppe 2016:
Cathrine Jenssen, Gry Fors og Tomasz Wacko

Tekst:
Gry Fors, Cathrine Jenssen og Hilde Hermansen

Forsidebilde og øvrige foto:
RiddoDuottarMuseat ved fotograf Tomasz Wacko

Fotografier, illustrasjoner eller tekst må ikke reproduseres eller benyttes i andre sammenhenger.

Takk til Berit Anne Bals Baal, Nasjonalt senter for samisk i opplæringa, for oversetting til nordsamisk.
Takk til Sandra Maria Nystø Rahka, Nord universitet, for oversetting til lulesamisk.
Takk til Liv-Karin Joma, Trøndelag fylkeskommune, for oversetting til sørsamisk.

Nytt opplag 2022
Læreplan i kunst og håndverk, 2020

Hefte kan lastes ned fra

kunstkultursenteret.no

FORORD Ovdasánit / Ávddábágo / Ávtebaakoe

Dette veiledningsheftet er beregnet på lærere som ønsker å jobbe med duodji / duodje / duedtie i kunst og håndverk, norsk læreplan, 1.-7.trinn.

Heftet inneholder fire praktiske undervisningsopplegg med veiledning og tilleggsmateriell. Oppleggene tar utgangspunkt i kjerneelementer, konkrete kompetansemål og tekster om undervisningsvurdering.

Flere av de praktiske eksemplene er tilrettelagt for undervisning av elever med særskilte behov og elever som trenger faglige utfordringer. Heftet kan også brukes på lærerutdanningene for studenter som senere skal jobbe i grunnskolen.

Titlene på undervisningsoppleggene er oversatt til nord-, lule- og sørsamisk. Materialene som brukes i oppleggene, kan være litt vanskelige å få tak i utenfor de samiske kjerneområdene. Vi anbefaler derfor å ta kontakt med duodji / duodje / duedtie-utøvere, andre fagfolk eller samiske institusjoner for å få anbefalt hvor materialet kan kjøpes i det området du bor.

Bakerst i heftet har vi derfor laget en fyldig liste med tips til fagstoff og personer som arbeider med duodji / duodje / duedtie. I denne listen finner du også lenke til en nettbutikk som selger samiske produkter og duodji / duodje / duedtiematerialer.

Vi håper at veiledningsheftet vil gi deg som lærer økt kunnskap og inspirasjon til å jobbe med duodji / duodje / duedtie i

grunnskolen. Duodji / duodje / duedtie er, som konservator Gry Fors, skriver i innledningen "håndens arbeid der tradisjon, immateriell kulturarv, fortellinger og åndelighet formidles gjennom det som skapes". Vi tror at mange elever, både samiske og norske, vil synes dette er et spennende fagfelt å bli bedre kjent med.

Til slutt vil vi takke konservator Gry Fors og fotograf Tomasz Wacko ved RiddoDuottarMuseat for et lærerikt og flott samarbeid i arbeidet med veiledningsheftet!

Hilde Hermansen

Seniorrådgiver

Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

INNLEDNING / Álggahus / Álgadibme / Aalkoe

4

Samer er et av verdens minste folkeslag og det bor i dag ca. 50 000 samer i hele det samiske bosetningsområdet som omfatter Russland, Finland, Sverige og Norge. Omtrent halvparten av alle samer bor i Norge. Med unntak av noen få steder er samene i minoritet (Nordisk Samisk Institutt: 2008). Samer bor både i innlandet og på kysten. Reindrift har vært, - og er, en viktig næring blant mange samer. Fra 1900-tallet har også mange samer flyttet til byene og større sentre som ikke tradisjonelt kan betegnes som samiske. Samisk tilhører finsk-ugrisk språk og samisk er fortsatt et levende språk blant mange samer. Samisk er historisk ett språk, men rent språklig er imidlertid noen av hoveddialektene så forskjellige at de ofte betegnes som egne språk (Magga, Ole Henrik: 2000). De språkene som brukes skriftlig i størst grad i Norge i dag er nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. I tillegg arbeides det for å ivareta de øvrige samiske språkene, som for eksempel skoltesamisk. Selv om samisk språk er flere steder i Norge, førte fornorskingsprosessen fra 1700-tallet til 1960-årene til en assimilasjon av samer, som har resultert i at mange forneker sitt samiske opphav og det samiske språket mange steder ikke snakkes. De siste tiårene har det derimot vært en oppblomstring av både samisk språk og andre kulturelle uttrykk (Juuso, Randi og Bjørn Eira M. Inga: 2006). Det har blant annet ført til at interessen for duodji/duodje/duedtie har økt.

Duodji/duodje/duedtie er et samisk ord som omfatter mange forskjellige utøvelser innen husflid, håndverk, brukskunst, kunsthåndverk og småindustri. Duodji/duodje/duedtie er skapende aktivitet i vid betydning. Duodji/duodje/duedtie er et eksempel på et begrep som er vanskelig å oversette til et annet språk fordi begrepet omfatter mange ulike teknikker, materialer og utøvelser.

Duodji/duodje/duedtie er håndens arbeid der tradisjon, immateriell kulturarv, fortellinger og åndelighet formidles gjennom det som skapes. Det er mange samer som er duodji/duodje/duedtieutøvere og en finner utøvelsen på ulike nivå. Duodji/duodje/duedtie er en del av hverdagen i mange samiske hjem og da særlig blant reindriftsutøvere som er avhengig av å ha bruksgjenstander, bekledning og skotøy som skal klare et liv ute i alle årstider. De tradisjonelle klærne er utviklet over mange generasjoner og er tilpasset bruk og de vekslende klimatiske forholdene som er i Sápmi (de samiske bosetningsområdene). Det er fortsatt mange som bruker tradisjonelle klær til daglig gjennom hele året og dette er klær man ikke får kjøpt i butikkene.

Duodji/duodje/duedtiegjester kan forstås som fortellinger (Guttorm, Gunvor: 2001 og Juliussen,

Aslaug: 2009). Hver enkelt gjenstand har en fortelling med seg som kan vise hvor utøveren kommer ifra, slektstilhørighet eller eierens sivilstatus. Fortellingene gjenspeiles i ornamentikken på kniven, skobåndet eller klærne. En duodji/duodje/duedtieutøver er gjennom sitt virke, sin praktiske erfaring og kunnskap, en som forteller og videreformidler sine og slektens historier. På denne måten føres tradisjonskunnskapen videre.

En duojár er en beskrivelse av en utøver av samisk kunst- og kulturhåndverk som er spesielt dyktig og som innehar stor grad av praktisk og erfaringsbasert kunnskap. Det kan være kunnskap som er ervervet gjennom generasjoner og gjennom egne erfaringer. I følge duojár Petteri Laiti, kan en først kalle seg duojár etter en læretid på minst ti år. I tillegg skal personen være spesielt dyktig, ha det rette blikket, inneha samisk kulturkompetanse- og kunnskap og ha et innenfra perspektiv. En duojár skal også kjenne til naturgitte forhold som når og hvordan materialer skal hentes i naturen. Det kan også være en åndelig dimensjon som skal tas hensyn til i uttaket av materialene eller i selve utøvelsen.

Ulike levevilkår og naturgitte forhold har ført til lokale variasjoner som gjenspeiles i utøvelsen av duodji/duodje/duedtie. De siste generasjoners materielle og tekniske utvikling har ført til store endringer av produksjonsprosesser og materialvalg. Tradisjonskunnskapen overføres ofte i hjemmet, fra en generasjon til den neste, eller fra en duojár til en lærling. Terminologien er rik og er en viktig del av kunnskapstradisjonen (Hætta, Aarseth, Wilks og Gaup: 2007). Det samiske samfunnet oppfatter duodji/duodje/duedtie som en like viktig kulturbærer som det samiske språket. I dag er det mulig å ta fagutdannelse og høgskoleutdannelse i duodji/duodje/duedtie.

Som lærer kan du formidle og jobbe med samisk kultur og duodji/duodje/duedtie i grunnskolen ved at elevene gjør veiledede oppgaver som er bevisste på farge- og materialvalg, teknikker og praktisk utøvelse. Eksemplene vist i dette veiledningsheftet kan tilpasses ulike nivåer og ferdigheter og gir en enkel innføring i bruk av duodji/duodje/duedtie i grunnskolen med utgangspunkt i norsk læreplan, kunst og håndverk. Bakerst i heftet finner du en liste med tips til fagstoff som kan gi deg ytterligere inspirasjon til å jobbe med duodji/duodje/duedtie i skolen.

RiddoDuottarMuseat

Gry Fors, konservator ved
RiddoDuottarMuseat (RDM)

MÅL OG VURDERING

Mihttomearit ja árvvoštallan / Ulmme ja árvustallam / Ulmieh jih vuarjasjimmie

5

Dette veiledningsheftet inneholder fire praktiske undervisningsopplegg og tilleggsmateriell i duodji/duodje/duedtie. Heftet er revidert og tilpasset LK20. Vi anbefaler å se arbeidet med duodji/duodje/duedtie i en tverrfaglig sammenheng, slik det nye læreplanverket legger opp til. Når kompetansemålene ses i sammenheng med tverrfaglige tema, kjerneelementer, grunnleggende ferdigheter og overordnet del, kan lærere i fellesskap legge til rette for tverrfaglig og meningsfull læring i tråd med verdigrunnet i Overordnet del.

Her finner dere utdrag fra tverrfaglige tema, kjerneelementer, kompetansemål og tekster om underveisvurdering fra Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-02) som kan være særlig aktuelle. Suppler gjerne, og tilpass egne opplegg med andre deler av læreplanen.

TVERRFAGLIGE TEMA

Folkehelse og livsmestring

I kunst og håndverk handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene utvikler evne til skapende tankeprosesser og praktisk problemløsning. Elevene opparbeider praktiske ferdigheter og evne til å stille spørsmål, møte utfordringer i hverdagen og se muligheter i ukjente situasjoner. Elevene får verktøy til å utforske meninger, ideer og følelser og til å uttrykke seg gjennom ulike formater og arenaer. Arbeid med visuell og materiell kultur bidrar til å styrke elevenes selvbylde og identitetsutvikling, gir forståelse av mangfold og skaper mening i tilværelsen

KJERNEELEMENTER

- Håndverksferdigheter

Kjerneelementet håndverksferdigheter innebærer at elevene skal utvikle håndlag, praktiske ferdigheter og utholdenhet ved å bruke ulike redskaper og materialer. Elevene skal utvikle forståelse for materialers egenskaper, funksjonalitet og uttrykk gjennom eget skapende arbeid. De skal bruke harde, plastiske og myke materialer og digitale verktøy på en etisk, miljøbevisst og trygg måte gjennom hele skoleløpet.

- Kulturforståelse

Kjerneelementet kulturforståelse innebærer at elevene skal utforske samtidens visuelle kultur og kulturarv fra ulike verdensdeler som kilde til opplevelser og inspirasjon til egen skapende praksis. Elevene skal møte eksempler på og reflektere over hvordan kunst, håndverk og design speiler og er med på å forme kultur, samfunnsutvikling og folks identitet. Kunnskap om visuell og materiell kultur gir grunnlag for å ta bevisste valg som forbruker og medborger og i eget skapende arbeid.

Etter 2. årstrinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

- bruke håndverksteknikker og håndverktøy i utforming av tre,
- leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte
- undersøke egenskaper ved materialer og dele sanseerfaringer
- eksperimentere med form, farge, rytme og kontrast
- vise fram og presentere objekter gjennom utstilling eller samling

Underveisvurdering 2. trinn

I LK20 er det egne tekster om underveisvurdering og sluttvurdering. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Her er et utdrag fra læreplanen:

Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 1. og 2. trinn når de bruker hender og verktøy til å forme i forskjellige materialer, forteller gjennom digitale og visuelle medier og samtaler om opplevelser av kunst, gjenstander og bygninger.

Etter 4. årstrinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

- bruke håndverktøy og sammenføringsteknikker i tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte
- undersøke hvordan tradisjonshåndverk, inkludert samisk håndverk, utnytter naturmaterialers egenskaper, og bruke erfaringer til å lage enkle bruksgjenstander
- tolke former og symboler fra ulike kulturer og bruke disse i visuelle uttrykk
- formidle og vise fram eget arbeid gjennom utstilling

Underveisvurdering 4. trinn

I LK20 er det egne tekster om underveisvurdering og sluttvurdering. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Her er et utdrag fra læreplanen:

Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 3. og 4. trinn når de prøver ut håndverksteknikker, digitale verktøy og visuelle uttrykk og deltar i skapende prosesser. Videre viser og utvikler de kompetanse når de samtaler om hva kunst, gjenstander og bygninger forteller om menneskers tanker og behov.

Etter 7. årstrinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

- bruke ulike håndverktøy og elektriske verktøy for å bearbeide og sammenføye harde, plastiske og myke materialer på en trygg og miljøbevisst måte
- undersøke materialene i ulike gjenstander og vurdere funksjon, holdbarhet og muligheter for reparasjon og gjenbruk
- beskrive mangfoldet i klestradisjoner eller gjenstander, inkludert samiske, og lage et produkt med inspirasjon fra kulturarv
- designe og lage en utstilling som viser fram prosess og produkt

Underveisvurdering 7. trinn

I LK20 er det egne tekster om underveisvurdering og sluttvurdering. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Her er et utdrag fra læreplanen:

Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 5., 6. og 7. trinn når de bruker ulike kreative strategier for å skape visuelle uttrykk og funksjonelle løsninger. Videre viser og utvikler de kompetanse når de reflekterer over visuelle virkemidler, kulturelle referanser, håndverkskvalitet og miljøbelastning.

Undervisningsopplegg med veiledning

Oahpahusdagus ja bagadallan / Áhpadimgárvvidus bagádusájn /
Lierehtimmievierhtie bihkedimmine

SPINNE TRÅD

Botnit árppu / Hárpojt gærddot / Soenh butnedh

7

Sener har vært og er brukt som tråd for å sy klær og bruksgjenstander. I dag bruker mange syntetisk senetråd som er godt egnet til å sy i skinn. Det er vanlig å spinne den slik at den ser ut som senetråd. Du vil nå få en beskrivelse på dette. Senetråd brukes i flere av undervisningsoppleggene i heftet.

Del den imiterte senetråden så mange ganger den lar seg dele (3-5). Klipp en lengde på ca. 60-80 cm. Tre nålen inn på senetråden og tvinn tråden med begge hender. To elever kan også arbeide sammen, der den ene eleven holder tråden i enden og den andre spinner. Når tråden er tvinnet, brettes tråden ved at man holder i nålen med den ene hånden og holder begge endene i den andre hånden. Tråden spinner deretter sammen. Sett knute på tråden.

Materialer

- Syntetisk senetråd
- Imitert senetråd

Redskaper

- Skjærnål
(beregnet på å sy i lær)

TVINNE SISTISNOR

8 Botnjat sistebátti / Sasnev gærddot / Pruvnielidh

Sisti er garvet reinsskinn uten hår, behandlet på en spesiell måte slik at det er vanntett. Sistisnorer brukes ofte i duodji/duodje/duedtie på for eksempel skinnposer og vesker. En kan snurre snoren ved at to holder i hver sin ende og snurrer snoren hver sin vei. Etter dette brettes snoren og snurres sammen.

Klipp ut en remse i sisti. Lengden og bredden på remsen bestemmes i forhold til bruken. Fukt remsen og snurr den slik som på bildet. De som bruker venstrehånden snurrer til venstre. Pass på at lærsiden kommer ut. La den snurrende snoren tørke.

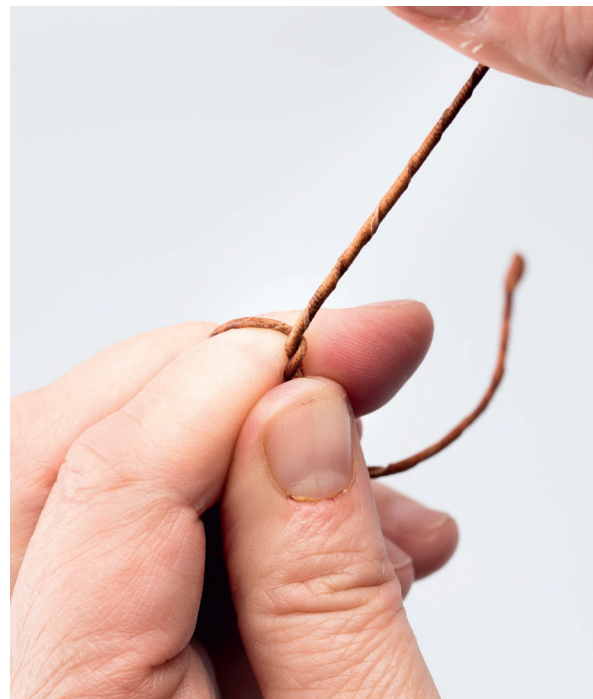
Remsen brettes i to. Hold den mellom tommel og pekefinger. Snurr remsen til høyre.

Løft ringfingeren og krum den rundt remsen til høyre.

Trekk remsen ned til venstre med ringfingeren.

Start prosessen på nytt. Gjenta til ønsket lengde.

FINGERBØL

Suorbmagoahti / Suormmagoahte / Soermegåetie

10

Fingerbøl er et viktig redskap når man skal sy i skinn. Den brukes på pekefingeren for å beskytte huden mot nålen når man dytter nålen gjennom skinnen.

Materialer

- Sisti (garvet reinskinn)
- Senetråd

Redskaper

- Saks
- Skjærnål
(Beregnet på å sy i lær)

Har du lyst til å lære mer om hvordan ulike typer skinn brukes som materiale til å sy klær og gjenstander av? Reinskinnet er det materialet som tradisjonelt brukes mest blant samer, spesielt til klær. I boken Håndbok i duodji/duodje/duedtie - samisk håndverk, skriver forfatterne at det er mange ting som skal tas hensyn til når skinnen velges ut.

Skinnkvaliteten varierer blant annet etter alder, beiteforhold og klima for reinen. Samene bruker også andre typer dyreskinn når de lager klær og fottøy. Skinn av rev, kobbe og oter er noen av materialene som anvendes (Hætta og Aarseth: 2007). Kanskje kan det være interessant for elevene å lære mer om bruken av skinn som materialet i samisk kultur?

Klipp en remse sisti. Ca 2,5 cm x 10 cm.

Snurr sistiremsen rundt pekefingeren.

Hold og tre den av fingeren.

Sy den deretter sammen. Det kan være vanskelig å få nålen gjennom flere lag med sisti. En tang til å trekke ut nålen kan da brukes som hjelpemiddel.

Tilpasset undervisningsopplegg

NØKKELRING

12

Gihppu / tjávda rikkas / tjoevtenje-reagka

I utgangspunktet sys nøkkelringen i et klede og delene sys videre fast med tråklesting. Nøkkelringen kan forenkles og tilpasses yngre elever og elever med særskilte behov. Disse elevene kan da lage et bilde fremfor en nøkkelring ved å forstørre delene. Klipp og lim delene så fast på et underlag. Både bilde og nøkkelring kan dekoreres med kråkesølv. Man kan også lage en forenklet nøkkelring uten sistskinn, med ullklede i forskjellige farger.

Klede, som er mye brukt i samiske klær - og i denne oppgaven, er et glatt filtliggende ullstoff. Klede brukes først og fremst til å sy kofter/gákhti, cape/luhkka og luer.

Tykkelsen varierer med benevnelsen. Láddi er et tynt klede, mens vadmél/gákkis er tykkere og tradisjonelt brukt til undertøy og arbeidskofter (Hætta, Aarseth m.fl: 2007)

DEKOR MED KRÅKESØLV / RIEBANSILBA

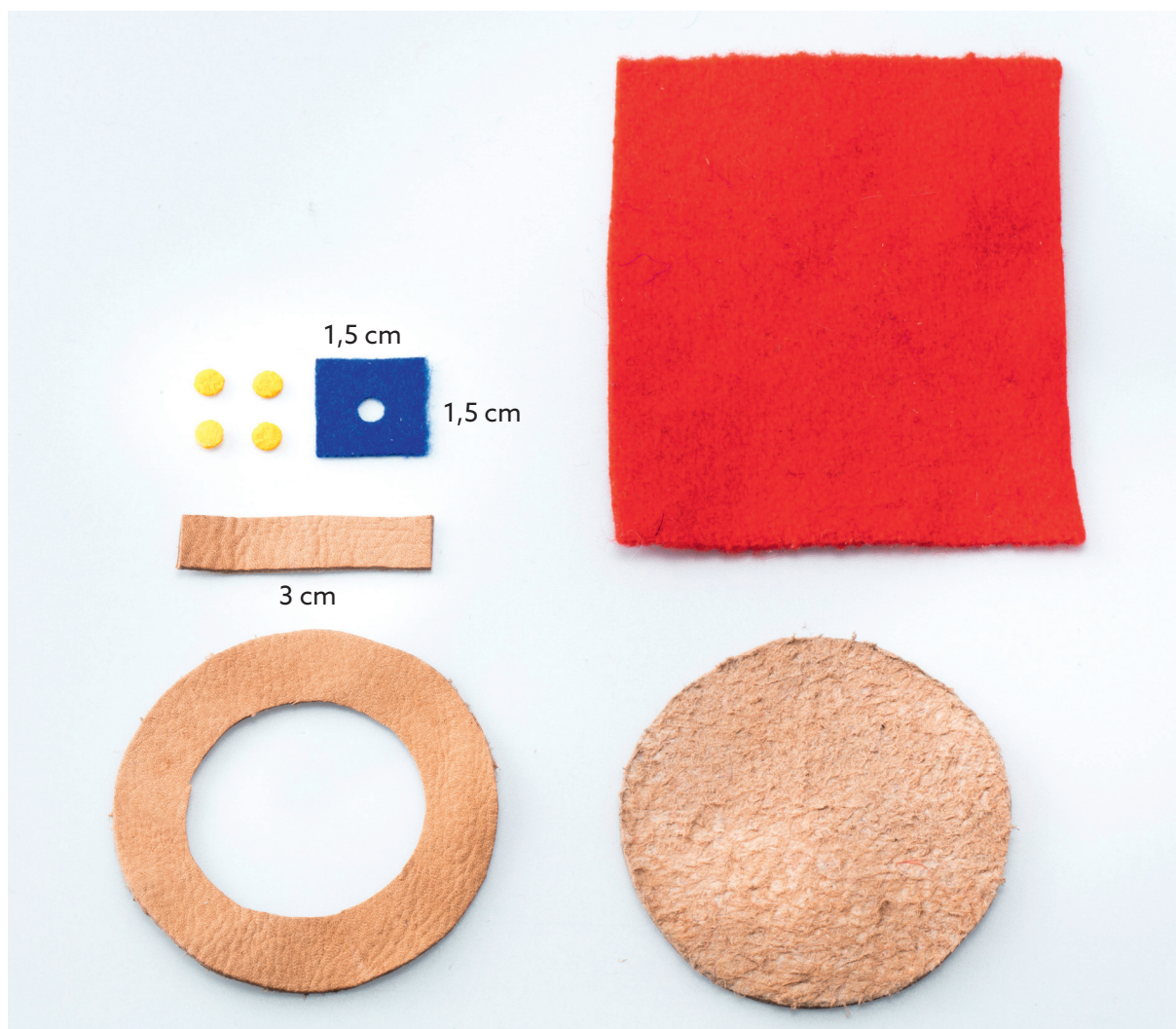
Kråkesølv.

I 1982 igangsatte Sàmi Institutta/Nordisk samisk Institutt i Guovdageidnu/Kautokeino et prosjekt der hensikten var å kartlegge sjøsamiske klestradisjoner i Kvænangen- og Loppa kommune (Fors og Enoksen: 1991). Under dette arbeidet ble det funnet syv belter, en avklippet krave fra en herrekoft og en herrekoft som hadde en dekortechnik som de involverte ikke kjente til fra før. Dekoren var av små kledebitene i forskjellige farger med huller som det var lagt kråkesølv (riebeansilba) under. Bitene var satt sammen i forskjellige mønstre og sydd fast på klede. Det kan se ut som om bruk av kråkesølv som dekor på samiske klær og tilbehør, er svært gammel. Teknikken er beskrevet i skriftlige kilder så langt tilbake som 1700-tallet, der bruken beskrives i kyststrøkene i nordre Nordland, Troms og kysten av Vest-Finnmark. Kråkesølv som dekor er kjent brukt frem til 1920-tallet. Fortsatt kan det finnes mennesker i kystområdene som har fått

beskrevet av foreldre eller besteforeldre bruken av kråkesølv (Fors og Enoksen: 1991).

Mønstre og farger i beltene varierer fra belte til belte. Bunnen i beltene har vært i alle kledefarger, med unntak av gult. Kledebitene er stukket på med tråd i annen farge. Gult klede er brukt på en forsiktig måte, ofte som små rundinger, kryss eller broderi. Kråkesølv ligger under kledebitene som har små huller og glinser når lyset treffer på sølvet. Dette gir en fin dekoreffekt.

Kråkesølv er stykker eller flak av en sølvglinsende stein som er et mineral som geologene kaller for *biotitt* (mørkt glimmer) eller *muskovitt* (lyst glimmer). Disse mineralene finnes spesielt i bergarten glimmerskifer som man finner i de sedimentære og omdannede bergarter (Selbekk, Rune S./ Store Norske Leksikon: 2016).

Stryk vliesofix på kledet som skal brukes til dekor. Klipp ut delene. Marker hvor hullene skal være. Bruk den største hullpipen til å klippe ut et hull mitt på klededelen, og fire runde gule klededeler.

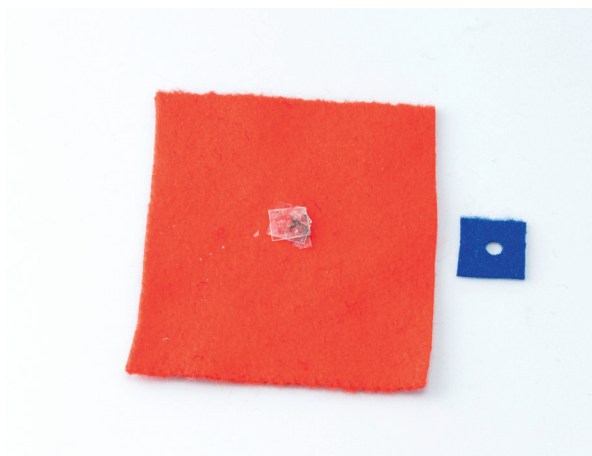
Klipp deretter ut de runde dekordelene i sisti. Lag et hull midt i den ene dekorbiten. Klipp også ut løkken av sisti på 3 cm.

Materialer

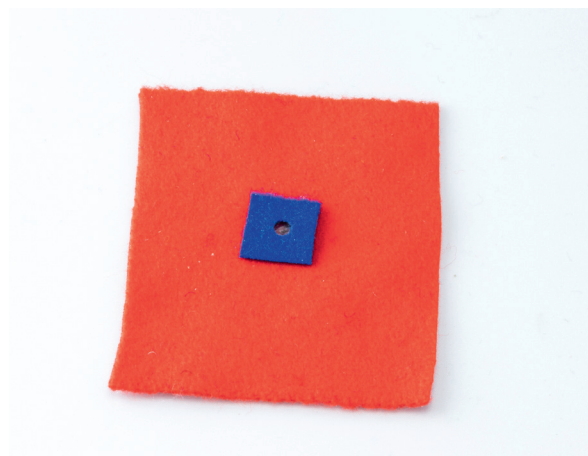
- Sisti (garvet reinskinn)
- Klede
- Riebansilba/kråkesølv
- Brodertråd
- Vliesofix (tynt ark med lim på begge sider)
- Nøkkelring

Redskaper:

- Strykejern
- Saks
- Hulltang
- Nål
- Skjærnål

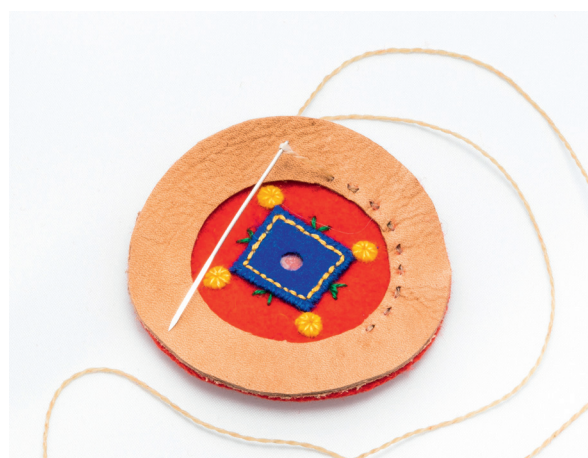
Klipp ut riebansilba/ kråkesølv som er mindre enn den blå dekorbiten. Man kan spalte opp riebansilba/ kråkesølvet i flere lag.

Legg klededelen på underlaget og damp det fast med strykejern. Bruk et fuktig presseklede. Klipp en rund form av det røde klede etter størrelsen på de runde sistidelen.

Sy fast den firkantede dekordelen med overkaststing i samme farge som dekordelen. Sy en stikning av brodertråd rundt kanten med en kontrastfarge. Legg de runde klededelene i hjørnene utenfor dekordelen. Legg deretter et fuktig presseklede forsiktig over de runde delene og damp de fast til underlaget. Sy fast rundingene med overkaststing. Sy deretter små høneføttersting langs kanten av den firkantede dekordelen.

Lim sistidelen med hull over kledebiten og sy fast kledet til sistidelen med senetråd. Ikke klipp av tråden. Bruk den til å feste bakstykket.

Lim løkken av sisti fast på baksiden og lim bakstykket fast. Sy fast delene med senetråd rundt kanten. Fest tråden ved å presse nålen inn i sytøyet og ut et annet sted.

Ferdig nøkkelring med kråkesølv / riebansilba og broderi.

SYVESKE

Goarrunveasku / Giessam / Gåarome-voesse

16

Mønster og sydd av: Unni Stenfjell.

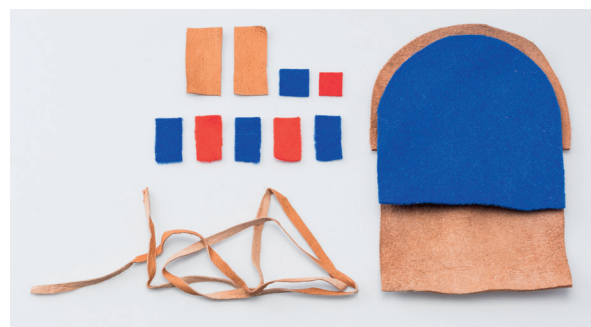
Syveskene kan lages i mange utførelser, store og små. Veskene er praktiske til å oppbevare nåler, tråder, liten saks og annet som trengs når man skal sy.

Materialer:

- Sisti (garvet reinskinn)
- Tykt ullklede
- Senetråd

Redskaper:

- Tekstillim
- Saks
- Skjærnål (beregnet på å sy i lær)

Klipp ut delene og punktfest klededelen med tekstillim.

Sy en overkastsøm på kanten som vist på bildet (på ranga). Brett de små sistibitene og lim de sammen. Legg de mellom sømmene og sy delene sammen. Tråden kan festes i skinnkanten med noen sting.

Fukt kanten for å gjøre sisti mer tøyelig. Rang posedelen.

Sy ned kanten.

Sy ned kanten frem til midten av lokket. Klipp et hakk og legg sistisnoren i mellom hakket.

Legg på de to kvadratiske firkantdelene av klede og sy de fast på forsiden. Fortsett å sy kanten ned til enden. Fest tråden.

Sy fast resten av kledebitene i enden på sistisnoren.

Ferdig sypose.

Tilpasset undervisningsopplegg

NÅLHUS

18

Nallogoahti / Nállogoahte / Naaloe-gåetie

Sørsamisk modell. Eier: Unni Stenfjell.

Klipp ut delene. Tvinn en sistisor som er 22-25 cm lang. Se beskrivelse tidligere i veiledningsheftet. Klipp et vannrett lite hakk oppe og nede ca 0,5 cm fra ytterkanten på sistidelen.

Nålhus er en hylse i reinbein- eller horn for å oppbevare nåler. Den kan henge i beltet sammen med blant annet saks og fingerbøl. Nålhuset kan forenkles og tilpasses yngre elever og elever med særskilte behov. Innmaten (innholdet) lages da av et tykkere klede eller vadmél i ett lag og man kan klippe ut en snor som ikke tvinnes og festes i kanten. På denne måten forenkles oppgaven. Elever som trenger faglige utfordringer kan jobbe med dekor og mønsterbygging på utsiden av det slipte margbeinet. Her kan man anvende dekorteknikken kolrosing som er mye brukt i samisk duodji/duodje/duedtie (Heimspikka: 2016)

Materialer

- Margbein fra rein eller et annet dyr
- To messingringer i to størrelser
- Sisti (garvet reinskinn)
- Vadmél, tykkere klede
- Tekstillim

Redskaper

- Liten rundfil
- Flatfil
- Halvrund fil
- Smergelduk (til metallpussing). Nummer 320 og 400 (evt. 600)
- Stålull (nr. 0000)

Fil margbeinet innvendig med rundfil. Fil kantene oppe og nede på margbeinet runde. Puss deretter margbeinet med smergelduk. Begynn med nr. 320 og avslutt med nr. 400. Du kan også bruke nr. 600. Puss deretter med stålull for å få en blank overflate.

Lim klededel nr. 2 fast på den semskede siden nr. 3. Tre begge endene til sistisnoren inn i det øverste haket. Fukt endene og legg de flatt. Tre del 4 rundt den minste messingringen og tre deretter begge endene på del 4 inn i det nederste haket. Messingringen blir nederst.

Fukt kanten og sy rundt hele kanten med senetråd og fest tråden inn mellom lagene.

Tre den doble sistisnoren inn fra det største hullet i margbeinet. Tre den deretter inn i den største messingringen og før margbeinet inn i løkka og stram til.

Trekk i messingringen så nåleputa trekkes inn i margbeinet.

PULAARTUT - "DEN SOM GÅR PÅ BESØK"

Galledeaddji / Sån gut guossit / Dihte mij guessine
vaadtsa

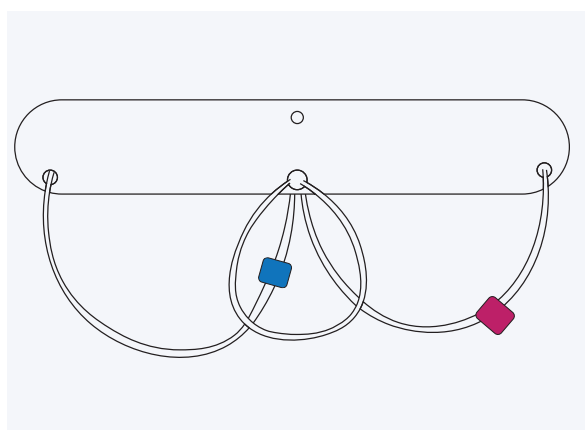
20

Pulaartut. Leke fra Grønland, laget av Emil Reimer.

Dette leketøyet, som opprinnelig kommer fra Grønland, er ofte laget av tre, horn eller ben. Leketøyet er utformet slik at det henger to figurer i hver sin snor fra et stykke tre eller horn. Den ene figuren skal over til den andre figuren uten at man løsner snoren de henger i. Kjenner man ikke fremgangsmåten, kan det være vanskelig å få til.

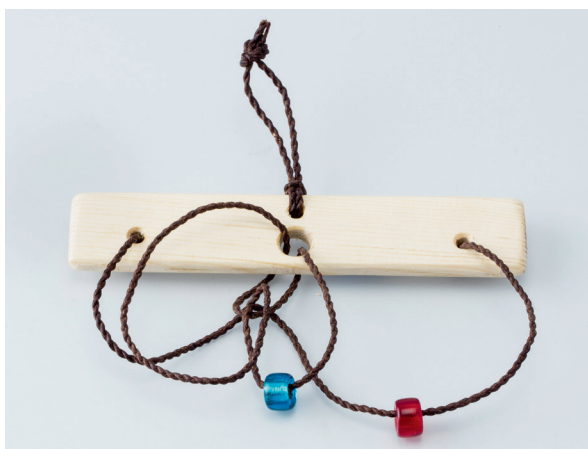
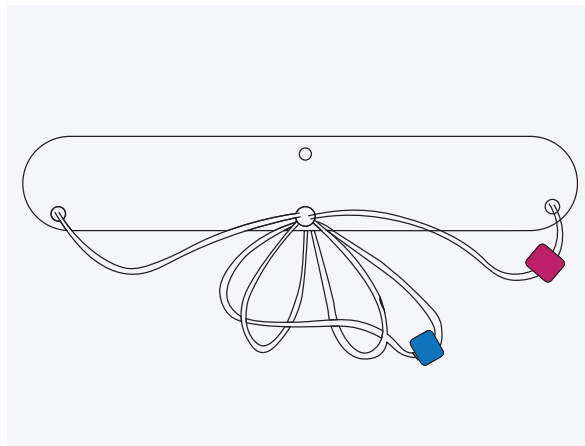
Her beskrives gjennomføringen av leken, men kanskje kan det være en utfordring å lage selve leketøyet sammen med elevene også? Denne oppgaven er et eksempel på hvordan man kan utforske mangfold i motiver og visuelle uttrykk i kunst og gjenstander fra ulike verdensdeler.

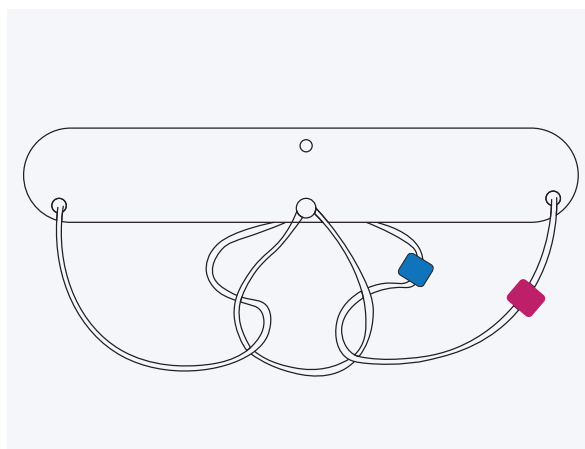
Den midterste løkken trekkes ned og perlen skyves opp.

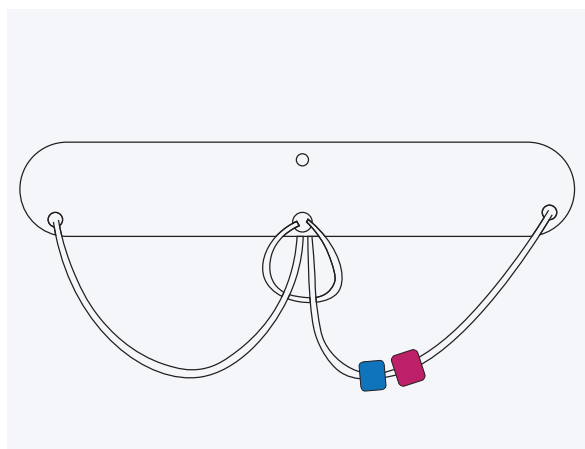
Løkken strammes igjen og trekkes gjennom hullet.

Når perlen er ført gjennom den dobbelte løkken, trekker man snoren tilbake gjennom hullet. Perlen kan nå skyves direkte over til den andre perlen.

Når snorene strammes, henger de to perlene på samme snor.

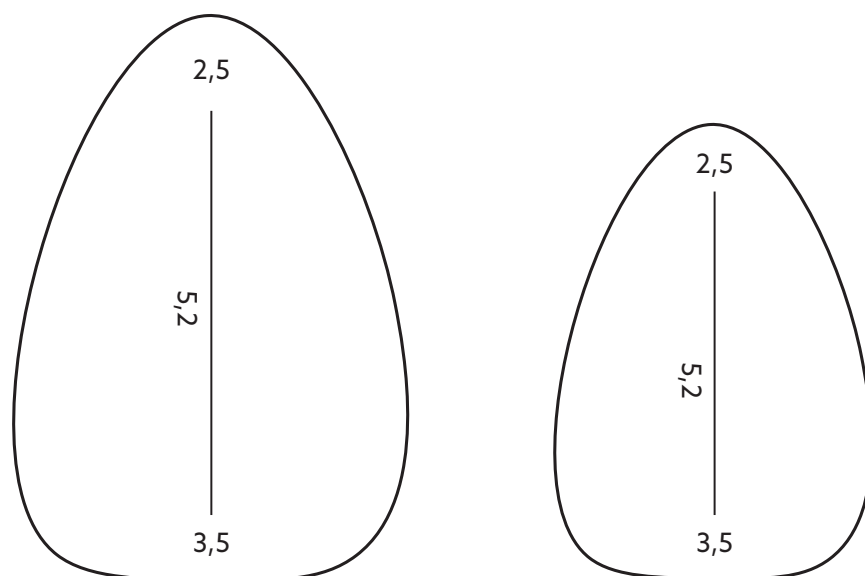

MØNSTERDELER

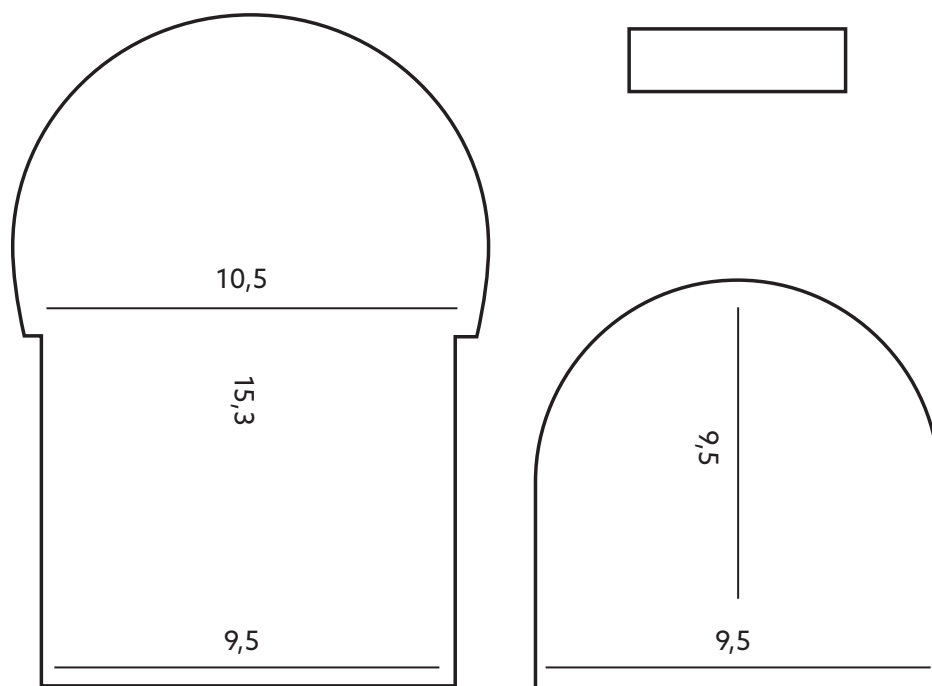
Minsttaroasit / Skåvve / Væjjoen biehkieh

22

NÁLHUS nallogoahti/nállogoahte/naalোগাতিe

SYVESKE goarrunveasku/giessam/gåereme-voessoe

AKTUELLE RESSURSER OG LITTERATUR

Faageaamhtesh jih eadtjaldimmie / Fágaávdnasat ja movttiidahttin / Fáhkaássje ja árvusmahttem

23

Litteraturliste

Aarseth, Bjørn; Gaup, Mathis J.; Hætta, Máret; Wilks, Laila G. (2007). Håndbok i duodji: Samisk håndverk. Oslo: Vett og viten.

Fors, Gry og Enoksen, Ragnhild (1991). Vår folkedrakt. Sjøsamiske klestradisjoner. Sámi Instituhtta: Davvi Girji.

Guttorm, Gunvor (2001). Duodji bálgat – en studie i duodji. Kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk. Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet, Institutt for kunsthistorie, Universitetet i Tromsø.

Heimspikka (2016). Tema: Kolrosing. heimspikka.no

Juliussen, Aslaug (2009). Sted og fortellinger i GIERDU – Bevegelser i samisk kunstverden. Bodø: Forretningstrykk A/S.

Juuso, Randi og Bjørn Eira M. Inga (2006). Temahefte – Om samisk kultur i barnehagen. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt (2008). Tema: Hvor mange samer er det egentlig? samas.no

Samisk Etnografisk fagenhet: Magga, Ole Henrik (2000). Sápmi – en nasjon blir til. Tromsø: Samisk etnografisk fagenhet, Tromsø Museum.

Selbekk, Rune S. (2016). Glimmer. Store norske leksikon. Universitetet i Oslo. snl.no/glimmer

Fagstoff og inspirasjon

- Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-02) og Læreplan i duodji (KHO2-02).
- Gávnos. Samisk innhold i Kunnskapsløftet – et ressurshefte for lærere i grunnsopplæringen (2007). Utdanningsdirektoratet.
- RiddoDuottarMuseat består av fire samiske museer i Vest-Finnmark og Samisk Kunstmagasin. Arbeider mye med duodjiformidling.
- Sofia Ricklund Lidgren (2013). Sámi Duodji – Jakten på det samiska. En konstnærlig studie i slöjd- och hantverkstraditionens form och material.
- Møbjerg og Rosing (2005). Samisk folkekunst. København: Borgens Forlag.
- SKINN (Samorganisasjonen for kunstformidling i Nord-Norge) og RiddoDuottarMuseat (2009). GIERDU – Bevegelser i samisk kunstverden. En artikkelsamling på bakgrunn av kunstutstillingen GIERDU. Ser på diskusjoner og utfordringer i den samiske kunstverden.
- NDLA: Design og håndverk Vg1. Temaside: Design og duodji. Besøk nettsiden: ndla.no
- På nettsiden ovtas.no finner du nettbaserte samiske læremidler som omhandler arbeid med duodji. Disse er kategoriserte etter emne og opplæringsnivå.
- Duodji – Samisk kunst og kultur. Duodji i skolen. Blogg som drives av avdeling for estetiske fag, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Maritex Gávpi - Det samiske varehus. En nettbutikk som selger produkter og materialer med basis i det samiske. gavpi.com
- På nettstedet utdanning.no kan du lese yrkesbeskrivelsen av en duojár og få informasjon om hvor man kan utdanne seg til å jobbe med duodji.
- Sametinget har en egen informasjonsside om duodji som næring på sametinget.no
- Et utvalg ressurspersoner i duodji som har skrevet fag- og forskningsartikler på området:
 - Maja Dunfjeld: Samisk forsker og veileder innen duedtie (duodji).
 - Gunvor Guttorm: Professor i duodji og rektor ved Samisk Høgskole i Kautokeino (2016).
 - Gry Fors: Konservator og duojár ved RiddoDuottarMuseat.
 - Irene Snarby: PhD-stipendiat i The Sami Art Research Project (SARP) ved Institutt for kultur og litteratur ved UiT Norges arktiske universitet.
- Senter for samisk i opplæringen: lohanguovddas.no
- Tromsø museum sitt tidsskrift Ottar: nr. 4/2010 Samisk kunst og nr. 165/1987: SAMI Duodji
- Norsk Håndverksinstitutt (SIKA). Tema: Samisk. handverksinstituttet.no

Besøk vår ressursbase for å hente tips og informasjon til hvordan du kan jobbe med samisk kunst og kultur i skolen: kunstkultursenteret.no

NASJONALT SENTER
FOR KUNST OG KULTUR
I OPPLÆRINGEN

NORD
universitet

RiddoDuottarMuseat